

Posudok diplomovej práce Bc. Jany Doválelovej: HOLOCAUST V ZRCADLE ŽENSKÝCH MEMOÁRŮ

Diplomantka sa podujala preskúmať spôsob, akým ženy konštruujú svoju holocaustovú skúsenosť, pričom použila a dôsledne uplatňovala gender ako analytickú kategóriu. Tematicky prierezovou perspektívou sa stala moc a v nadväznosti na ňu - stratégie prežitia. Hneď v úvode sa autorka prihlasuje ku konštruktivistickému prístupu a nad problematikou „ženy a holocaust“ sa zamýšľa tak z hľadiska histórie ako aj sociológie.

Diplomová práca má jasné vymedzenie cieľa a koncepčne dobre premyslenú štruktúru. Úctyhodný rozsah naštudovanej literatúry umožnil široký záber pri spracovávaní témy. To všetko sú nesporné pozitíva práce.

Snaha odprezentovať názory mnohých autoriek a autorov vyznieva na niektorých miestach až príliš deskriptívne. V komprimovanej podobe sa niekedy stráca obsahová nadväznosť a logická súvislosť. Uvediem napr. podkapitolu 2.2. V ďalšej podkapitole 2.3 nepovažujem za vhodné rozlišovať medzi „objektívnymi“ podmienkami a „subjektívnou“ skúsenosťou a z textu, ktorý je opäť príliš stlačený, nie je celkom jasné, čo sa myslí pod pojmom genderovaná skúsenosť. Na druhej strane vítam opis procesu feminizácie ako maskulínnej stratégie (s. 22 – 23) ako aj konceptualizáciu odporu, od ktorého sa dostala k funkcii „strategického mlčania“.

Záujem lepšie ozrejmiť genderovo štrukturovaný spoločensko- historický kontext viedol diplomantku k zaradeniu časti o premene rodinných vzťahov a genderových rolí, kde nájdeme aj konštatovanie získané zo štúdia inej autorky (Kaplan) o tom, že „strata priateľov a celkový úpadok sociálneho života spočiatku postihol viac ženy ako mužov. Ženy boli totiž integrované do komunity, v ktorej žili, prostredníctvom rôznych sociálnych sietí.“ (s.30) To malo rôzne dôsledky, o ktorých sa píše ďalej, vyúsťujúce až do „redefinície genderových rolí za účelom prežitia.“ (s.31) Práve myšlienku väčšej integrovanosti žien v komunitách (ešte pred vojnou) a s tým súvisiace očakávania (a poskytovania) pomoci, ktoré sa často vyskytovali aj v analyzovaných memoároch, mohla diplomantka viac využiť tak v metodologickej rovine (keď si konštruovala analytický aparát) ako aj v interpretačnej rovine (keby rekonštruovala obraz pomoci, starostlivosti, závislosti atď.) Považujem to za jedno z kľúčové miesto, ku ktorému sa ešte vrátim neskôr.

Zaradenie časti venovanej epistemologickým implikáciám skúmania autobiografických textov považujem za funkčné a chápem tento krok ako dôležitú prípravu na vlastnú analytickú a interpretačnú prácu. Diplomantka nastoľuje skutočne zásadné otázky, na ktoré hľadá odpovede. Napr. čo je to „autobiografický text“ a čím sa líši denník od autobiografie, aký je vzťah fikcie a reality v autobiografii, atď. V pozadí je otázka spoľahlivosti pamäti (s. 37). S ďalšími myšlienkami o rozlišovaní „reality“ a „interpretácie reality autorom /autorkou autobiografického textu, resp. „interpretáciou autobiografického textu čitateľom/čitateľkou“, ako aj vytváraním významov v jazyku, atď. sa dá súhlasiť, ale predsa len treba vysvetliť tvrdenie na strane 39, že „ v rámci biografických výskumov ale nie je dôležité, či sú autobiografické texty spoľahlivým zdrojom

vedenia.“ Vraj ani diplomantke v jej výskume na tom nezáleží, jej ide „o preskúmanie motivácie aktérok v rámci konkrétnej historickej udalosti, ich interpretácií vzťahov a procesov.“ Ak „preskúmanie (podč. Z.K.) motivácií aktérok“ nie je spoľahlivým zdrojom, ak toto zrelativizujeme, už len krok je k „holocaustu“ ako fikcii a dôsledkom, ktoré z toho vyplývajú.

Časť práce, pomenovaná ako Politika pamäti... mi po predchádzajúcej časti pripadá mierne nadbytočná, odbočujúca, resp. otvárajúca ďalšie a ďalšie problémy, ktoré sú spracované deskriptívne, navyše Foucault je prebraný z druhej ruky. Nasledujúca časť je opäť veľmi hutná, už by sa však očakávalo zaujatie a vyjadrenie vlastného stanoviska.

Začiatok empirickej časti (s. 52 a 53), v ktorom sa tematizujú dôvody a zámery vlastného výskumu doktorantky, hodnotím ako výstižný a zdarilý. Ďalej sa zdôvodňuje výber naratívnej analýzy a zaznie veta: „Mojim cieľom zároveň nie je „rekonštrukcia biografii, ako ju definuje naratívna analýza, mnou skúmané memoáre takejto analýze nie sú prístupné.“ (s.55) Vedomá si tohto úvodného „hendikepu“, odvážne sa chce nechať vystaviť maximálnej otvorenosti „kritickému oku čitateľa“, ktorý by mal mať možnosť posúdiť, jak vhodnosť použitej metodológie, tak jej primeranosť pre argumentáciu.“(s.55). O serióznosti tohto experimentálneho pokusu svedčí aj Doválelovej precízne naštudovanie naratívnej analýzy od Rosenthalovcov a jednotlivých krokov naratívnej analýzy z knihy „Pamäť žien“, ktorej som bola editorkou. O to viac rástla moja zvedavosť, čo prinesie, resp. môže priniesť naratívne analýza, viediac o tom (spolu s diplomantkou), že sa jedná empirický materiál, ktorý nemá povahu verne prepísaného rozhovoru, ale autobiografického textu, ktorý prešiel mnohými korekciami od rôznych osôb. Diplomantka si je veľmi dobre vedomá problematikou použitia tejto metódy a sama formuluje limity a nutné obmedzenia (napr. s. 57). V tejto časti ešte verí, že sa jej pomocou naratívnej analýzy podarí „rozkrýť, na čo je kladený dôraz v texte, a to bez ohľadu na to, či tento dôraz kladie autorka, alebo editor/ka.“ (s.57) Toto tvrdenie je problematické, lebo nie je ľahostajné KTO (s rozdielnou životnou skúsenosťou, v rozdielnom sociokultúrnom kontexte, atď), ako a čo zvýznamňuje.

V závislosti od „empirického materiálu“ je diplomantka nútená robiť korekcie a redukcie aj v samotnom postupe (napr. pri tvorbe biogramu na s. 58) V denníkovej forme je nemožné analyzovať to, aký význam majú udalosti, ktoré zažila pre ňu dnes, atď. Nebudem opakovať autorkinu kritickú reflexiu zmenených podmienok a dôsledkov pri aplikácii tejto metódy.

Zaujímalo by ma prečo si diplomantka myslí, že koncept „ženskej identity“ ako vzťahovej identity je esencialistický? A to aj v tom kontexte, ako bol predstavený v „Pamäti žien“, kde mapa – sieť (konkrétne Milky L. na s. 100) nezachytávala len vzťahy medzi osobami, ale aj kľúčové funkcie, situácie a symboly, vygenerované z analyzovaných segmentov.

Pre tematickú interpretáciu memoárových textov si vybrala dve témy: moc a stratégie prežitia, ktoré sa navzájom „prelínajú, nemožno ich odlíšiť jeden od druhého.“ (s. 60) V chápaní moci sa prihlásila k „Foucaulovskému chápaniu“, (s.60). Tri detailnejšie formulované okruhy súvisiace s mocou (doplnené funkciou mlčania) prevzala s „Pamäti žien“ a použila pri analýze „svojho materiálu“. S veľkým napätím som čakala nakoľko budú funkčné, či sa táto „interpretačná mriežka“ osvedčí, čím prispeje k hľadaniu odpovedí o stratégiách prežitia. Musím povedať, že diplomantka realizovala analýzu veľmi seriózne a poctivo v tom zmysle, že sa dokázala vyvarovať

zjednodušeniam, ale hlavne nadinterpretáciám a to aj na tých miestach, kde jej chýbali informácie a „redigujúca ruka“ mnohých iných osôb „zmazala v texte stopu výpovede“.

Napriek Doválelovej veľkému úsiliu, schopnosti modifikovať otázky, odkrývať ďalšie vrstvy významov atď sú odpovede na tri tematické okruhy súvisiace s mocou neuspokojivé. Niekedy aj chýbajú, alebo sú nejasné. Jednoducho, takto formulovaná tematická prizma nefunguje, resp. je málo účinná, čo ale v žiadnom prípade nespočíva v chybnom postupe autorky. Problém skôr vidím v neadekvátnosti aplikácie „foucaulovského chápania“ moci, ktorý sa rozvíja v rámci procesu subjektívácie a súvisí s otázkami konštituovania identity. Nemožno moc zamieňať za násilie, a to ešte v tak extrémnej podobe ako bol holocaust.

Stratégia prežitia, ktorá má podľa zámeru diplomantky vychádzať z predchádzajúcej analýzy moci by vyšla naprázdno, nebyť Doválelovej výborných interpretačných schopnosti, pri ktorých už nepostupuje podľa jednotlivých krokov naratívnej analýzy. Tá nie je potrebná. Záver je: naratívna analýza sa nehodí na daný charakter empirického materiálu.

V prípade stratégie prežitia mala diplomatka možnosť využiť otázky, prostredníctvom ktorých Heinemann analyzuje vzťahy k druhým. Batériu možných otázok uvádza pod čiarou na strane 62. Nadviazala by tak na myšlienku väčšej integrovanosti žien do komunity, v ktorej žili a tým aj očakávaní pomoci od druhých v kritických (hraničných) situáciách. Tu by bolo zaujímavé rozpracovať genderové hľadisko, ktoré by nemalo esencialistické predpoklady.

Nebudem komentovať jednotlivé interpretácie troch zvolených memoárových textov. Myslím, že sú urobené precízne a zodpovedne, najlepšia je však analýza memoáru Kateřiny Pošovej, ale aj tu pôsobia tri tematické otázky akoby navyše, posledná nie je ani (dobro) zodpovedaná.

Práca je napísaná veľmi kultivovaným jazykom, žiadala by sa ale na niektorých miestach lepšia štylizácia a odstránenie preklepov.

Diplomatka vykonala veľký kus práce, do ktorej išla s rizikom, lebo do textov, ktoré mala k dispozícii zasahovalo príliš veľa ľudí, takže častokrát nebolo možné rekonštruovať „hlas autorky textu“. Vedela, že „naratívna analýza predpokladá veľmi dobrú znalosť textov a práca s nimi je náročná.“ (s. 8) Odkúšala si náročnosť a otestovala nepoužiteľnosť. Aj to je veľmi cenný poznatok. Pripomína mi to situáciu v prírodných vedách, kde práve tie originálne experimenty nemusia viesť k očakávaným výsledkom. Vysoko sa ale cení overené poznanie toho, kadiaľ cesta nevedie. Vo veľmi podobnej situácii sa ocitla aj diplomová práca Jany Doválelovej, a preto si zaslúži to najvyššie hodnotenie.

Na základe pozitívneho hodnotenia predloženého textu navrhujem hodnotiť diplomovú prácu Bc. Jany Doválelovej známku **"výborný"** (1).